

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARINING IJTIMOIY KOMPETENTLIGINI INNOVATSION YONDASHUV ORQALI RIVOJLANTIRISH

Mamanova Dinora Olimjonovna

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ijtimoiy kompetentligini aksiya-tadqiqot (Action Research) va reflektiv amaliyot tamoyillariga asoslangan holda rivojlantirishning metodologik asoslarini yoritishga bag‘ishlangan. Maqolada V. A. Slastenin [1] nazariyasiga tayanib, ijtimoiy kompetentlik maktab muhitidagi murakkab vaziyatlarga qarshi “ijtimoiy-emotsional immunitet” sifatida talqin qilinadi. Tadqiqotning innovatsion yondashuvi Kanadaning Tanqidiy Ijtimoiy Savodxonlik va Yaponiya/Xitoyning Lesson Study (Darsni Tadqiq Etish) tajribalarini umumlashtiradi. Asosiy maqsad – Jon Xattining Kollektiv Samaradorlik nazariyasiga [12] tayanib, bo‘lajak o‘qituvchilar uchun Dizayn Tafakkuri (Design Thinking) metodologiyasini o‘z ichiga olgan, o‘z-o‘zini rivojlantirishga qaratilgan kompleks modelning mezonlarini aniqlashdan iborat.

Kalit so‘zlar: Ijtimoiy kompetentlik, Innovatsion yondashuv, Kollektiv Samaradorlik, Dizayn Tafakkuri, Aksion-Tadqiqot, Lesson Study, Pedagogik Muloqot, Emotsional O‘zini-o‘zi Boshqarish.

KIRISH

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘qituvchidan nafaqat nazariy bilimlarga ega bo‘lish, balki amaliy ko‘nikmalarni, ayniqsa, ijtimoiy kompetensiyalarni mukammal egallash talab etiladi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun bu kompetensiya muhim ahamiyatga ega, chunki ular o‘quvchilarda dastlabki kommunikativ ko‘nikmalarni, jamiyatdagi muomalalarni anglash va unga moslashish qobiliyatini shakllantiradilar. Shu bois, bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonida ijtimoiy kompetensiyani rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilishi lozim.

MUAMMONING DOLZARBLIGI VA NAZARIY ASOSLAR

Jamiyatning global o'zgarishlari va raqamlashtirish sharoitida o'qituvchining faoliyati nafaqat kognitiv bilimlarni uzatishdan, balki shaxsning ijtimoiy-emotsional va kasbiy rivojlanishiga rahbarlik qilish tomon o'tmoqda [3]. Pedagogika nazariyotchisi V. A. Slastenin [1] ta'kidlaganidek, kasbiy kompetentlik shaxsiy, ijtimoiy va maxsus kompetentlikning yig'indisidir. Shu bois, o'qituvchining konfliktlarni konstruktiv hal qilish, ota-onalar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish kabi ijtimoiy kompetentligi ta'lim jarayonining muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omilga aylanmoqda.

Emotsional intellektning hal qiluvchi o'rne D. Goleman [3] asarlarida asoslangan bo'lib, u boshlang'ich sinf o'qituvchisida EI ning yuqori darajada shakllangan bo'lishi, sinfda "xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi ijtimoiy muhit" yaratishning asosiy sharti ekanini ko'rsatadi.

Ushbu tadqiqot ushbu nazariy asoslarga tayanib, ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishda yangi, amaliyotga yo'naltirilgan, kollektiv faoliyatga asoslangan modelni ishlab chiqish zaruratini ilgari suradi.

IJTIMOIIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING MAHALLIY VA XORIJIY TAHLILI

O'zbekiston ilmiy maydonidagi izlanishlar

Pedagogik Muloqot Madaniyati (Qurbonov A. S.): Qurbonov A. S.ning izlanishlarida bo'lajak pedagoglarning ijtimoiy-kasbiy tayyorgarligini kuchaytirishda aynan pedagogik muloqot madaniyatini rivojlantirish markaziy o'rin tutadi [6].

Emotsional O'zini-o'zi Boshqarish (Urunova L.): Urunova L. tadqiqotlari boshlang'ich sinf o'qituvchilarida emotsional o'zini-o'zi boshqarish (self-regulation) kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan [7].

Raqamli Muhitda Etik Muloqot (Tursunov E.): Tursunov E.ning izlanishlarida raqamli muhitda etik muloqot qoidalari, ijtimoiy tarmoqlardagi mas'uliyatli faoliyat va

onlayn muloqot kompetensiyasi ijtimoiy kompetentlikning yangi komponentlari sifatida ko'rsatilgan [8].

Xalqaro pedagogik amaliyotlar

Kanada tajribasi (Tanqidiy Ijtimoiy Savodxonlik): Kanada ta'lim dasturlarida Tanqidiy Ijtimoiy Savodxonlik (Critical Social Literacy) yondashuvi bo'lajak o'qituvchilarni inklyuzivlik, madaniy xilma-xillik va ijtimoiy adolat mavzularini chuqur o'rganishga undaydi [9].

Janubiy Koreya tajribasi (Gamifikatsiya): Janubiy Koreyada Gamifikatsiya (o'yinga asoslangan faoliyatlar) modellari orqali o'qituvchilar bolalarda hamkorlik, o'zaro yordam va sog'lom raqobat ko'nikmalarini rivojlantirishga o'rgatiladi [10].

Niderlandiya tajribasi (Vaziyatga asoslangan o'qitish): Niderlandiya OTMLarida Problem-Based Learning (PBL) – Vaziyatga Asoslangan O'qitish modeli orqali real maktabdagi konfliktlar va pedagogik dilemmalarni hal etishga yo'naltirilgan ijtimoiy-amaliy ko'nikmalar rivojlantiriladi [11].

IJTIMOIIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION MODELII MEZONLARI

Ushbu tadqiqotda ilgari surilgan innovatsion modelning asosiy o'ziga xosligi uning chuqur metodologik tamoyillarga — **Kollektiv Samaradorlik, Dizayn Tafakkuri** va **Aksion-Tadqiqot**ga asoslanganligidir.

Kollektiv Samaradorlik va Dizayn Tafakkuri

Model Jon Xattining "O'qituvchilarning kollektiv samaradorligi" (Collective Teacher Efficacy) nazariyasiga tayanadi [12].

Bu maqsadga erishish uchun **Dizayn Tafakkuri (Design Thinking)** metodologiyasi joriy etiladi [13]. Bo'lajak o'qituvchi ijtimoiy muammoga duch kelganda, uni quyidagi bosqichlar orqali hal qilishga o'rgatiladi:

1. Empatiya (Empathize);
2. Aniqlash (Define);
3. Prototip (Prototype);

4. Test (Test).

Lesson Study va Aksion-Tadqiqot mexanizmi

Innovatsion modelning amaliy asosi sifatida Yaponiyadan kirib kelgan **Lesson Study (Darsni Tadqiq Etish)** xalqaro amaliyoti kiritiladi [15]. Bu jarayon **Aksion-Tadqiqot (Action Research)** tamoyillari bilan uyg'unlashadi [14].

Har bir amaliyotchi o'zi duch kelgan ijtimoiy muammoni tizimli ravishda tadqiqot obyektiga aylantiradi, bu esa uni reflektiv fikrlashga, o'z harakatlarining sabab va oqibatlarini chuqur anglashga undaydi [14].

XULOSA

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijtimoiy kompetentligini innovatsion yondashuv orqali rivojlantirish, an'anaviy tayyorgarlikdan amaliy-refleksiv faoliyatga o'tishni talab qiladi. Tadqiqotda ilgari surilgan Kollektiv Samaradorlik, Dizayn Tafakkuri, Aksion-Tadqiqot va Lesson Study kabi mexanizmlar O'zbekiston pedagogik ta'lim tizimida o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini yangi bosqichga ko'taradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Slastenin, V. A. *Pedagogika: Uchebnoe posobie dlya studentov vysshix pedagogicheskix uchebnyx zavedeniy*. – M.: Akademiya, 2002. – 576 s.
2. Shulman, L. S. *Knowledge and Teaching: Foundations of the New Reform*. // Harvard Educational Review, 1987. – Vol. 57. – No. 1. – P. 1–22.
3. Goleman, D. *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. – Bantam Books, 1995. – 384 p.
4. Savina, A., Fulton, L., & Beaton, M. *Teacher Emotional Competence, Communication Effectiveness, and Stress Management*. // Journal of Educational Psychology, 2025. – Vol. 117. – Issue 2. – P. 300–315.
5. CASEL. *SEL Framework and Core Competencies*. – CASEL Press, 2024.

6. Qurbonov, A. S. *Bo'lajak o'qituvchilarning ijtimoiy-kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishning pedagogik asoslari*. // Pedagogik mahorat, 2024. – № 1. – B. 80–86.
7. Urunova, L. *Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida emotsional o'zini-o'zi boshqarish kompetensiyasini shakllantirish*. // Ta'lim va rivojlanish, 2023. – № 3. – B. 91–97.
8. Tursunov, E. *Raqamli muhitda pedagogning ijtimoiy mas'uliyati va etik muloqot kompetensiyasi*. // Axborotlashgan jamiyat va ta'lim, 2024. – № 2. – B. 110–117.
9. Ghorayeb, M., & Elsayed, A. *Critical Social Literacy in Teacher Education: The Canadian Experience*. // Journal of Multicultural Education, 2023. – Vol. 17. – Issue 4. – P. 401–415.
10. Kim, H. J., & Lee, S. K. *Gamification and the Development of Socio-Emotional Skills in South Korean Teacher Training*. // Asia Pacific Journal of Education, 2024. – Vol. 44. – Issue 1. – P. 22–38.
11. Dolmans, D. H. J. M., & Schmidt, H. G. *The Problem-Based Learning approach in medical and teacher education: A comparative study*. // European Journal of Higher Education, 2018. – Vol. 8. – Issue 2. – P. 185–197.
12. Hattie, J. *Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*. – Routledge, 2009. – 392 p.
13. IDEO.org. *The Field Guide to Human-Centered Design (Design Thinking for Educators)*. – IDEO, 2015. – 357 p.
14. Corey, S. M. *Action Research to Improve School Practices*. – Teachers College Press, 1953. – 268 p.
15. Fernandez, M. *Lesson Study: A Japanese Approach to Improving Mathematics Teaching*. // Mathematics Teaching in the Middle School, 2005. – Vol. 10. – No. 3. – P. 110–117.
16. Abdullayeva, D. N. *Pedagogik kollektivda o'zaro hamkorlikning samaradorligini oshirishning psixologik-pedagogik shart-sharoitlari*. // O'zbekiston Milliy Universiteti Ilmiy Axborotnomasi, 2024. – № 1. – B. 150–157.